

Національна академія наук України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

Юрій ГНАТИШАК

Болехівські бувальщини

ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ

Львів — 2021

Юрій Гнатишак.

Болехівські бувальщини. Діалектні тексти / відп. ред. Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2021. 624 с. (серія «Діалектологічна скриня»)

«Болехівські бувальщини» — збірник діалектних текстів, які записав Юрій Гнатишак від уродженців та мешканців міста Болехів Івано-Франківської області. Тексти не тільки репрезентують традиційну матеріальну й духовну культури українців (календарні, родинні обряди, звичаї, замовляння пророчі сни), а й відтворюють сторінки історії (спогади про розстріл євреїв, про УПА, німецьку, радянську окупації в 40-х рр. ХХ ст. і про російську окупацію Криму 2014 р., а також сучасні політичні перипетії).

Тексти переносять читача у звичайні родинні будні, демонструючи побутові фрагменти і робочі моменти із життя кушнірів, пекарів, м'ясників, робітників та ін. Сторінки із життя болехівців ілюструють світлинами (із родинного архіву Юрія Гнатишака або його авторства).

Видання зацікавить передусім філологів, які досліджують проблеми функціонування української мови та її говорів у синхронії та діахронії, а також етнографів, істориків.

Редакційна колегія:

Ірина Романина, Оксана Сімович,
Тетяна Ястремська (відповідальний редактор)

Рецензенти:

Павло Гриценко (Інститут української мови НАН України),
Дорота Кристіна Рембішевська (Інститут славістики ПАН)

Рекомендувала до друку
Вчена рада Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол №3 від 22.04. 2021 р.)

ISBN 966-02-2982-8 (серія)
ISBN 978-966-02-9595-7

© Юрій Гнатишак, текст, 2021
© Тетяна Ястремська, передмова, 2021
© Павло Проців, обкладинка та верстка, 2021

ЗМІСТ

Юрій Гнатишак. Передмова	13
Тетяна Ястремська. Діалектна картина світу болехівців	14
Яків Головацький про Болехів	16

ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ

«Покажіт мені Болехів. От, ви маєте стáтус міста магдебурзского»	17
«Чому називаєсі Волоске Село»	19
«А вже з то́го бо́ку — то вже Довже́ньські пото́кі»	19
«Набу́всі, як цісар в Болехові»	23
«Їм всьо йдно бу́ло, абі віжити і да́лі втікнути»	25
«У сороко́вім ро́ці німці вже ви́їхали»	26
«За цего́льнев напра́во — там Криве́».....	27
«Ти не гада́й, то не тра́ктор будува́в, але та́чка, і лопáта, і лю́ди»	29
«За фія́кри я тобі ска́жу, от диві́сі»	31
«Бо коли́с був базáр на ринку, у це́нтрі»	33
«Пе́рший телеві́зор в Болехові був в шізде́сят дру́гому ро́ці на по́чті»	33
«Колі́с учі́ли лісникі́в, і лісник, — то був лісник, пан був».....	35
«Раз, тувó, при́їхав Ста́хо до ме́не, а я мав дощóк по́вно»	39
«Скоро вже лісу нічо не бу́де».....	41
«Всьо зни́щили, нема́ нічо́»	41
«Ікі́с той парк та́кій мали́й вигліда́є»	43
«То є для ріке́, на́лежит. Як до́бра по́він — всьо»	44
«Шо то є вели́ка вода́»	47
«Ну, але там і то́ту де́бру забудува́ли»	50
«На Сьві́тій вє́чір...»	52
«Колі́с так бу́ло, по тих старі́х тради́ціях».....	54
«Не памі́таю, хто був за то́го, Їрода».....	56
«Ми вбзира́лісі, ку́лідува́ли, із-за хати вбзира́лісі, чи дес не відко вчителі́в»	57
«То тепе́р, хто ше ві́жив, то вни би сі дво́ма рука́ми хресті́ли в церкві́»	58
«Ну хто пі́де до те́бе колі́дува́ти, як ти до ніко́го не йдеш?»	59
«Цáла, пі́сок, ду́пка?»	60
«На Зелє́ні сьвє́та...»	61
«Про та́кі святі́ місця́, зна́єте»	63
«У шко́лі коли́с бі́ли і ніхто́ не йшов сі ска́ржити»	66
«Вна то́ді мені́ поста́вила четвьóрку, шо я вже перейшо́в з кла́са в клас».....	70
«Бастóвщикі́ са́ме бі́льше гра́ли óчко, се́ку і зо́ську»	73
«Тепе́р, аді́, іду́т сі вчі́ти, хто сі учит?».....	76

«Треба над тим думати»	78
«То такі хабарники, шо най Памбіг сохранил»	79
«Тато мій, по-перше, такого поняття, як доляри, не знав і не чув»	79
«До нас приходили, я пам'ятаю, наші хлопці»	81
«Я лишajúси з своєми хлопцями»	82
«То він був у партизánці»	85
«Тата арештували ше звідти»	87
«Михáйло Фíлик жив там на рині»	91
«І вна дóбре знала то село, де тово, де Слáвко в партизánці»	93
«Та він в есесах, перше в есесах був»	95
«Кíлька раз німаке приходили»	96
«Слúхайте, чéрез вáшу корóву забрали мою»	97
«Отáк бідувáли!»	97
«Та вни бідно жíли»	114
«Ну, мóя судьбá так склáлася»	115
«Для мéне особíсто найбíльш непередбáченим хóдом є мій шлях до спóрту»	122
«І з тóго бóку зробили вхíд, і то бúло такé, якбí своєрíдне відкриття музею»	147
«Хотів, щóби лóди актíвнi бúли у розбудóві своєї держáви, щóб свídомi бúли»	157
«Як я служíв, то то було вóйско, а тепér є гíвно, а не вóйско»	176
«Я нiкóли сóли не мав нi пiд пахóв, нi на плéчох»	181
«Корóче, я сi вiвчив, шо я трéе прав мав»	185
«Думáй си за мéне, шо хочеш, бо я то пережив»	186
«Та кагебiсти як му óчи вiбрали, то тобi бúли би не вiбрали?»	188
«Я в штирнáцет рóкiв пiшóв з дóму»	188
«Та вже мав бiлi медвéди»	190
«Потóму менi дáли ЗЛЛá стотрицéтого»	191
«Нас усéх бúло дéсiтеро»	192
«Йой, дитiнко, як си нагадáю»	206
«Жидi в Болéховi всюдá жiли»	206
«Нáми розчíнет, а вáми замiсет»	207
«А мáма служíла мóя у такого жiда»	208
«Берi колáч тай поптирáйси, а рáно заплатиш»	209
«Трафнé, то називáли трафнé»	210
«Та менi вже тóже рокé, я з трицет другого рóку»	213
«Житé — то є як госпóдар на дóвгi-дóвгi нiвi»	214
«Я був пацáн i вiрис в такi сiм'ї, шо богáто дiтéй»	216
«Я колiс пас корóви...»	230
«А я в Кобéцкого служíв»	230
«Пáньщина сi розпáла, як колгóсп»	232
«Менi здаési, він перше називáвси Ворошилова, а потóм називáвси „Дрúжба“»	237
«А шо я робíв на ДÓКу?»	239

«Як я прийшов, тувó, до Фріші в гарбáрни робіти»	241
«Котéл маé дéв'ят і пів мэтра, і там такі тунéлі по́під котéл»	244
«Я був фáйний, я був фáйний хлопец»	249
«Шо ти кіруéш? Кіру́й тим, шо ти маéш кірувати»	251
«Спочáтку шкіру мiли, а потóму золiли»	255
«Колiс давáли вапнó і, мóже, чуть-чуть гiфту»	257
«То шкéра бóла, мýсили двоéти її»	260
«За шкéру три рóкi впаяли»	260
«Вкрасти в держáви — то не бóло злодiйство»	261
«Мав такó чóрну шéпку, спецiально вшiту iкóсь, восьмиклiнку»	261
«То був млин прогресiвний, дóсить прогресiвний млин на той час»	263
«Як сi робит чóботи, пéрше даéси бриндзóли на копiто»	265
«Такiй був вiдóмий швець у тóму кутi, де ми живéмо»	266
«Йогó любiли лóди, бо був привiтний i дóже весéлий»	268
«А хомутi менé хто вчив робiти?»	271
«Вiн був хiтрóун, áле вiн мýдрий по житю»	276
«Дóбрий злодiй украдé, як ти бóдеш кóло нéго стояти»	277
«Однiм слóвом, то не є так прóсто»	282
«На прожитé нормáльне є»	289
«Фактiчно, вiн менé взев тудá у цех до сéбе»	292
«Я сi вже налiгáв, мóцний Бóже!»	298
«Там виробнiцтво такé...»	299
«Я переробiв на всех iкi совéцкi крáни бóли»	300
«То за рубéль сi наiв у столóвi, за два — на цáлий ден сi наiв»	302
«I потóму ше крúглий ми пеклi, а пiзнiше то ше крúглий з дéрков пеклi»	305
«Дóбре, як в Севастóполi»	308
«Ну таi заробiли грóшi»	309
«Я кáжу: „Я шос нарúшив?“»	310
«Не маю сiли, не маю слiв»	310
«Такiй малiй був, áле то був сiльнéйший шлюсар»	311
«То ми принéсли цiлий рубзák пстругiв»	313
«Дiти мýсет мáти iкóсь трóшка вiдповiдáльнiст»	314
«А хлопчiско — воевóда»	316
«Менé вже шляк трафлéе вiд тéбе, дiтьку»	317
«Я би згорiла зi встiду»	318
«Ти шо, кúрва, йден чистоплóтний, а дрúгi шо?»	318
«Казкé з чóго вiйшли? Казкé з прáвди вiхóдет»	319
«Прáвда, Парáню, так бóло?»	321
«Колiс годiнникiв не бóло, а вiн си купiв годiнник»	322
«На моi вóлици був такiй бочкáр»	323
«Купiт си штанi»	323

«А ти йму подéкував?»	323
«Чíсто б́уло конанé»	324
«Цьóтко, ну, áле ж ви скажít»	324
«Лижкé дерев'éні — тáто даé старт»	325
«Кáзiк, а шо ви íли?»	325
«Агá, ти штúдер?»	325
«Шо пси від мéне тiкають усi?»	326
«Адi, бiгмé, мiг вiпити ведрó водi»	326
«То такiй був мáхер...»	326
«То є страшнiй брéхач»	327
«А він хéтрий, а такiй черевáйко»	328
«Брóник був у Болéховi»	328
«Вна такá в очи щiра, такá облéсници»	329
«Я вже i знаю, як облúплени»	329
«Вна гадáла, шо я пiду сi сварiти з нев»	330
«Все шос такé сi стаé»	331
«А кóни — то є сáма найлiпша тварiна»	331
«А потóму ту ше йден був ковáль»	337
«А лошукé я тримáв у стáйни»	339
«На то мiсце стáти — то стóпи болéт»	343
«Колiс був табúн трiста кóней»	343
«То б́ула кúпа кóней»	344
«Най би вже тáто тóго конé продáв»	344
«Для волá виз рóб'ет з дúба»	345
«Прiкро з пасовiском б́уло»	347
«Адi, я купiв тотú телiчку»	351
«Бо то нерáз ужé від Покрóви корóва стóет на стáйни»	354
«Я мав корóву, шо давáла сóрок п'ет лiтрiв молóкá в ден»	355
«Тай ми поiхали в селó за тов корóвов»	356
«Я продáв корóву чéрез то»	358
«I потóм ми вже не могли корóву вратувáти»	359
«Бiльше на базáри я не кúплю молóкó нiзáщо»	359
«Купiв Никóла бикá»	361
«Вурiкé — то є на худóби»	363
«Купi їм крiликi, вни б́удут годувáти»	363
«Я вже не купúю свиню»	364
«Пацé б́уло пiд мéтер шiздисéт»	366
«А мiй тáто, знáєш, все лóбит кiрувáти по-свóму»	367
«В селi свинé за астрóнома, а перiна за лiкарi»	368
«Це є специфiчне ремеслó, вонó потребúе, шоб, як то кáжут, людiна, якá тим займáється, вонá б́ула акурáтна, iнтелiгéтна, чiста i такá енергiйна, швидкá»	369

«І дивісі, йкос хвіст, абі-с хвіст продáла»	380
«Масár — значит той, шо з ножóm»	381
«Сьвіжинá — то є сьвітé, коли сі ріже свинé»	388
«На Дóвжці діло б́уло»	390
«Як є сáло від мужикá годóване — то ая»	394
«То залéжит від сáла, ќільки трéба стоп́ити»	396
«В сьвігі взагалі не їдét сáла»	397
«З такéх, шо я памітаю, то я на пёрше місце, я кладу в́уйка Ќубу»	398
«Коліс на тóлокі ход́или»	399
«За мо́ї пам́ити сад́или б́ульбу, роб́или тóлоку»	400
«Вна си каз́ала взагалі дві грéдки зроб́ити»	403
«Óресі посеред́ині, роб́итьсі склад, тоді óресі з боків і роб́итьсі грéдку»	405
«Та то дорóжче соля́рка б́уде кошту́вати»	406
«Як не даш гівна́, гівно́ б́удеш ма́ти»	408
«Та ти с́ій ч́исту пше́ницю, на́шо тобі с́уржика іко́гос?»	410
«С́ино пов́инно сто́яти в остривáх три нед́ілі при дóбрі погóді»	410
«Клепа́сці косу́ на ба́бці»	412
«Мішо́к б́ульби в мене́ йде на ці́лий рік»	412
«Аді́, пека́рска піч — ту є двéрці, там є ш́убер»	413
«Я́йці трéба збирáти на Різдво́ ме́жи Матка́ми»	415
«Без фасóлі борщ не ма́є тóго сма́ку»	417
«Колочéну зупу колóтитьсі колот́ітков»	419
«Іка́ то смакотá б́ула коліс»	420
«Зáра б́удут пиро́гі, вóду налéю»	421
«То рахувáлосі основнé, так, якб́і з солóдкого основнé»	422
«Я не ма́ла на́віт коли́ по́їсти»	425
«Ц́ілий ден в роб́оті, ці́лий ден»	426
«На т́ій ќухні мо́жна вмéрти, то сі чудів над́ивиш»	428
«Ти би від́ів, як она́ нам цибу́лю нач́истила!»	430
«Ви ї́ї оформля́йте: я від́жу, шо дит́ина б́уде роб́ити»	432
«Люде́й грóші капарéт»	437
«То хто ко́ло тóго не роб́ит, то той іна́кше д́умає»	437
«За два т́ижні — н́ині вихід́ний»	439
«Ќільки то́ї зимі»	441
«Я відпочивáю від учорáшної роб́оти»	442
«На стар́іх знимка́х він всю́да стáростов був»	444
«То сі називáє заколот́ити вісільóm»	445
«Тóго за́просіти, а тóго не?»	446
«Аді́, йкі фа́йні чо́боти»	448
«Він коліс у кавалéри сі на́прóшував»	449
«На́вит сі не ві́рит»	450

«Вни з бра́том пе́ред вісі́льом, вни сі́ поже́рли»	451
«Та тако́го сьві́т не ві́дів»	452
«Ти звар’юва́ла, три дни́ дити́на по ро́ддо́мі»	456
«То тако́й пра́вда, шо́ сі́ в кумі́в вдаю́т»	458
«І так та́то мені́ на́ка́зував»	459
«Ото́ бу́ло кумі́вство́, я ти́ розка́жу»	459
«Від ма́лесе́нької дити́ни, від ма́лесе́нької»	460
«Ти зра́зу ві́диш, чи́ є́ ті́ вро́кі, чи́ не»	461
«А грі́хе пе́рехо́дет на́ дев’е́те по́колі́ня»	464
«Не ро́би ні́кому́ до́бре, не́ бу́де то́бі́ зле»	464
«Хто́ про́сит, хто́ про́стига́є ру́ку, то́му́ тре́ба да́ти»	465
«Бо́ бі́дний хло́п не́ мав шо́, шо́ він́ мав?»	465
«То́бі́ яззі́к бі́льше не́ пове́рнесі́ сказа́ти на́ ко́гос непра́вду»	465
«Мій́ ді́до не́ був і́кіс знаме́ніті́ст»	466
«А́ мій́ та́то́ був з че́тве́ртого ро́ку, ма́ма з оди́наці́того»	468
«І́ викру́чувала-м сі́, що́ ма́ла ро́бити?»	471
«Я́ то́то́ всьо́ гет по́віддава́ла — і́ ме́нче мені́ на́ го́лову»	476
«Я́ сі́ вчив в і́нфі́зі»	478
«Я́ інсти́ту́т кінча́в в 52-м ро́ці»	479
«Я́ мав та́кій ви́падок»	481
«Тре́ба ма́ти шо́? Ні́ж о́стрий, ну́, ска́льпель»	485
«Ка́жда га́зді́ні чи́ га́зда зна́є, ко́лі́ ме́нче-бі́льше ро́ди ма́ють бу́ти»	491
«Мо́тели́ці то́ є́, на́зива́єсі́ фа́сціо́льо́з»	496
«Я́ з ним до́говори́всі́»	497
«То́ ветери́на́рна зу́па сі́ на́зива́є?»	498
«За́ сви́ні мо́жна забу́ти»	498
«Ну́, та́й пе́с на́ шо́ на́вче́ний, та́й то́то́ ро́бит»	499
«Він́ і́го за́че́в теле́пати — він́ віді́йшо́в»	501
«О́пшем, сьві́т та́к змі́нівсі́, то́ не бу́ло ко́лі́с та́ке»	502
«Та́ дай мені́ спо́кій, дай мені́ спо́кій!»	505
«Я́ не пу́скаю́сі́ на́ йкі́с ду́рні́ці»	507
«Шо́ то́ в жи́ттю́ лю́ди́на не́ пережи́є, яй-я-яй!»	508
«Не́ма́ тако́ї вті́хі, як бу́ло»	509
«Лю́ди йкі́с та́кі ста́ли, а́бі́ в ха́ті́ чи́сто, а́ за по́ро́гом на́й сра́ч бу́де»	510
«А́ле ди́вятьсі́, як ро́били, сво́ім хло́пом ро́били всьо́»	512
«Но́ з на́шими лю́дьмі́, мені́ сі́ зда́є, шо́ то́ ні́чо́ не бу́де»	512
«Ми́ наза́д, а́ наза́д у́же́ всьо́»	514
«Та́ то́ я́кра́з в пі́дсе́тих ро́ка́х бу́ло»	515
«Я́ та́к, ні́би по ма́ші́нах, та́к, ги́ спец»	516
«Ма́ші́ну, ду́бельті́вку, жі́нку — три́ ре́чі́ не́ мож да́вати у́ гро́мадске́ по́льзова́ніє»	517
«Ну́, я́ ше́ бу́ду фра́йля́х розби́рати»	518

«Тай прийшли до мене на обиск»	519
«Ну шо, гівнікє, вже с-те віскакали?»	520
«Вважєйте, бо „кнежолука“!»	521
«Як ти купуєш пляц на хату — ти купуй сусіда»	522
«В вісімдисєт сємим рощі я стєгував матеріал»	524
«Але якщо дес там млáкі, то вже від самого нїзу заливають бетоном»	527
«Місько кідáє — блéха вся сідáє»	528
«Анұ, пройтїсі по Мочери, видко, хто вкрав цєглу з сільзавода»	528
«Куплю тотó кїльо цвóків, бодáй тї ... гадáю»	529
«І ше, слáва Бóгу, є в каплиці водá»	530
«Тай ми сі домóвили на дрúгий ден на тáнці»	531
«Мáєш жінку — шєнұй»	532
«Тай так живєм, тай вже сóрок рóків минұло»	534
«Ми не так чáсто приїжджєем»	536
«І відтоді, скїлькї я ужé там був, все тягне на то мїсце»	537
«І він менé богáто чóго навчїв»	538
«Я дванáцєт раз дрúжбив»	539
«Памітáєш»	540
«Я не шкодұю за тим»	545
«Дрúгої сєрїї не бұде»	545
«Так, я так казáв?»	546
«Я шос в такé не мóжу повїрити»	547
«А я тепер вже нáчав козакувати»	548
«Я тобї даю напрáвлені, тай в нас задурно рóблет»	548
«Петрóвич, ідїт вігїгнїт зуб»	550
«Ше був зádний зуб тўтка»	551
«Дай бáбї таквó, а вна вже всьo хóче»	551
«Ікї мáткї, такї дзядкї»	554
«З чужїми людмї сі жиé лїпше, нїж з свóєми»	556
«Ше не бұло цїлкóм тэмно, ше так сі шарїло»	557
«Я мїг ігó шос ше намóвити, áле мáє тотұ бáбу»	559
«І косá на кáмін!»	559
«Вна йго на свóє копїто зробїла»	560
«Він бұде, напéвно, з пїдисєт шєстого, дес так»	562
«То сі називáє солóдка смєрт»	562
«У нас так всьo на гальóпї»	563
«Чи то нормáльний чоловїк?»	563
«Ну, адї, таквó менї завїдує, кáже, шо менї дóбре»	565
«Хто ігó знáє?»	572
«Якщó шос бракує, то трúдно сі називáє»	574
«Кажї, а наш той президєнт, то як?»	575

«Я не знаю, за ко́го то голосува́ти»	576
«Я їм не віру»	576
«Та подивісі, шо вни з тим га́зом роб'ють!»	577
«А Мі́лько ма́є штіриста кубів і ти́січу платі́т»	578
«Отакé на́ше житé»	579
«Жид каза́в, шо все так не бу́де»	580
«Як не є — лю́ди бі́дні́ше не живу́т»	580
«Дай Бо́же, а́бі-с ста́ла у мій слі́д і а́бі тебе́ так обзива́ли»	581
«З ді́мом іду́т грóші»	582
«Так, так, де́сет днів насто́юєсі»	584
«Ой а́я, хтíв-єм з тобо́в погу́тарити»	585
«Ти мені ка́жеш, шо я алкогóлік. Я сі́ тим на́вит не кремпу́ю»	589
«До не́го той су́сід сі́ уна́див»	592
«Ше до ра́ні далéко, ше сі́ горі́вка ві́втрит»	592
«Та на ко́ня ми вже пі́ли»	594
«А́я, на здо́ров'є, за свéта, ні́ні рік»	597
«А́бі-смо ні́ні рік дочека́ли»	599
«Ти хоч ні́ні сто грам ві́шив, а так ні́ко́ли не ма́єш чесу́»	599
«За шо п'є́м?»	602
«Дай Бо́же здо́ровлі, заході́т до ха́ти»	603
«Бу́ла така́ КПЗУ ко́ліс»	608
«Ві́чний огéн там горі́в»	608
«Маска́лі, як при́йшли́, пе́рші маска́лі»	609
«Чи ше дес є на сві́ті така́ дурна́ держа́ва, я не зна́ю?»	609
«Шо ви москалі́те, гра́єте кіно?»	610
«Пі́зно, Іва́не, до шко́ли»	610
«А маска́лі, ну, на́глі — до́кі є»	611
«Уже́ маска́ль у Крим за́ліз»	611
«А маска́лі — ма́йже ко́ждий іде́н п'є́ний»	612
«Хоро́ша нові́на при́йшла́ із полі́в...»	612
«А я не ма́ла сепараті́стів ту́тка?»	613
Тематичний покажчик текстів (уклали Ірина Романина, Юрій Гнатишак)	617
Інформанти	619

Під час роботи над лексиконом «Слова з Болехова» було зібрано багато записів на різну тематику для ілюстрації гаслових слів та фразеологізмів.

Для лексикону цей матеріал використано фрагментарно. Хотілося подати його в повному обсязі. Так виникла ідея зробити це у форматі «Болехівських бувальщин».

Своїми планами я поділився з п. Наталією Хобзей, яка схвально про це відгукнулася та заохотила до подальшої праці.

Не ставив за мету опрацювати якусь конкретну тематику, а навпаки – охопити якнайширший спектр життєвих перипетій болехівців.

На жаль, декого з інформантів вже немає з нами, але зафіксовано на папері їхні думки, фахові здобутки, життєвий досвід. Ці речі не повинні зникати безслідно, бо кожна людина живе, мріє, сподівається... І важливо, щоб ці людські прагнення були збережені для дітей та онуків.

Щира подяка всім небайдужим, котрі своїми розповідями допомагали укладати мозаїку повсякденного життя болехівців.

Низький уклін мовознавцям Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Тетяні Ястремській, Оксані Сімович, Ірині Романині за співпрацю та цінні поради.

Юрій Гнатишак

ДІАЛЕКТНА КАРТИНА СВІТУ БОЛЕХІВЦІВ

«Болахівські бувальщини» репрезентують діалектні тексти, які записав від уродженців та мешканців м. Болахів Юрій Гнатишак — автор словника «Слова з Болахова»*, лікар-стоматолог за фахом і філолог за покликанням. Пропоновані тексти — це передісторія і водночас продовження лексикону «Слова з Болахова»: деякі з них слугують мовними ілюстраціями до цього словника, а інші — доповнять друге видання, яке готується до друку.

Oral history в різних її виявах — історія країни у візії простої людини, яку формують мініісторії українців, їхні проблеми й успіхи, радощі, сподівання та переживання, сміх і сльози.

Мовлення болахівців увібрало все пережите, фіксує, з одного боку, чимало запозичень (полонізми, росіянізми), а з іншого — зберігаючи давні українські слова. Як слушно зазначила Наталя Хобзей у передмові до «Слова з Болахова», «через локалізацію військових частин та низки виробництв (професійна лексика яких була російською) у другій половині ХХ століття тут активно насаджувалася «советизація» і мови, і культури»**, що підтверджують записані тексти: книжка розгортає перед читачем жахливі сторінки української історії, розкриває деталі історичної правди протилюдських вчинків (спогади і про розстріл євреїв, і про український повстанський рух), а також відтворює фрагменти життя звичайних людей.

Перечитуючи історії, не складно уявити «творця» тексту, настільки виразно відтворено фрази, пересипані лайкою, прокльонами, словами-паразитами, що властиве живому мовленню. Це не традиційне опитування інформанта на чітко окреслену тему, а розмова «про все на світі» — від проблем філософських до звичайних побутових. І що невимушеніша ця розмова, то цікавіший текст, то колоритніша мова. І в цьому безперечна заслуга Юрія Гнатишака, який професійно зумів розкрити інформанта, розговорити його, не зупиняючи, не перебиваючи... А чого тільки «вартують» тексти про складну жіночу натуру, про труднощі сімейного життя та виховання дітей. Тексти пересипані «перлинами» традиційної культури українців — від приготування місцевих страв до обрядів, вони поєднують побутові (щоденно-рутинні) фрагменти і робочі моменти із життя гарбарів, пекарів, робітників та ін., а також звичаї, замовляння і навіть пророчі сни. Чимало текстів

* Гнатишак Ю. Слова з Болахова / співавт.: Сімович О., Хобзей Н., Ястремська Т.; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2017. 636 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

** Хобзей Н. Дві сторінки про «Слова з Болахова». *Гнатишак Ю. Слова з Болахова ...* С. 8–9.

присвячено історичній репрезентації подій та політичним уподобанням бо-
лехівців — т.зв. історії «знизу».

Діалектні тексти збірника (здебільшого монологічні або діалогічні)
структуровано тематично, а розмаїття тем репрезентує тематичний покаж-
чик (с. 620).

Тексти записано від говірконосіїв різного віку. Відомості про інформан-
тів відсутні (наприкінці подано тільки перелік прізвищ та рік народження),
адже це — у суті речі — збірний образ говірконосія-болехівця.

Як і в лексиконі «Слова з Болехова», тексти транслітеровано, а не транс-
крибовано, щоб удоступнити видання для якнайширшого кола читачів, адже
збірник покликаний передати колорит та особливості мовлення галицького
містечка, зафіксувати для історії цікаві, а часом курйозні моменти із життя
його мешканців.

Незважаючи на етичні уподобання та вимоги, а також переступаючи че-
рез власні моральні настанови та приписи, упорядники дотрималися повного
збереження автентичного звучання текстів, зокрема залишили в тестах лай-
ливі слова, які, хоч і суперечать людській етиці, однак додають повноти від-
ображення діалектного мовлення.

«Болехівські бувальщини» слугуватимуть джерелом для різноаспектних
діалектологічних студій, адже ілюструють особливості перехідних — наддні-
стрянсько-бойківських — говірок української мови на всіх мовних рівнях. Окрім
фіксації специфічних фонетичних, морфологічних та синтаксичних особливос-
тей, тексти рясніють колоритною лексикою та багатющою фразеологією.

Світ у баченні, розумінні простої людини (носія діалекту), змодельова-
ний «на хлопський розум», репрезентує діалектну картину світу, яку також
називають «наївною», адже вона, апелюючи до колективного досвіду та
знань, передає інформацію про те, як упорядкований світ (de facto це наївна
фізика та астрономія, медицина, богослов'я, військова справа, тваринництво
та землеробство, кулінарія та ін.). «Бувальщини» можна назвати «наївною»
енциклопедією Болехова, у якій кожен зацікавлений знайде відповідь на
те, що його турбує. Енциклопедичність видання підкріплюють фотокартки
(із родинного архіву Юрія Гнатишака або його авторства), що відтворюють
не тільки фрагменти болехівської історії, візуалізують образи болехівців, а й
унаочнюють чимало реалій (важливих чи менш важливих), але таких необ-
хідних для повноти картини життя галичан.

*«Мені сі здає так, ну, на хлопській рózум, то не є, шо ше є дес рай, рай є,
шо в раі? Хто йго знáє, шо там є? Сьвіт великíй, великíй, великíй. І ту є
Земля, ше дес ікáс планéта є, і ше дес ікáс планéта є, áле шо то на хлопській
рózум, то не мóжна об'ясніти, шо тотó є»...*

Тетяна Ястремська

ЯКІВ ГОЛОВАЦЬКИЙ ПРО БОЛЕХІВ

«Їхав я з горбка на горбок між лісами, коли раптово на тлі синіх, амфітеатрально розміщених Карпат, унизу розляглося містечко. Під ним видно, як бистра річка миготить по зеленій долині, як срібною стрічкою в'ється у різних вигинах: тут губиться, а тут знову заясніє у гущавині буйних лугов. Праворуч бачу солярні, біла пара злітає, творить хмару над розлогими будівлями й легко зникає у синьому небі над лісистими верхами гір...

Нарешті по довгому дерев'яному мості в'їжджаємо до містечка. Була неділя: на латинським мурованім костьолі, на українській трибанній, як звичайно, дерев'яній церкві видзвонювали в усі дзвони... Тут бачите, як йдуть урядники солярень, там – осадники – шваби з недалекого передмістя у синіх казайках з круглими олов'яними гудзиками у вовняних (нічних) німецьких шапочках; біля них короткошиї швабки в корсетах і чорних спідницях. Там їде якась болахівська дама, одягнена за найновішою тутешньою модою, удає з себе велику паню і гордовито міряє міщан у польських жупанах і капотах, які ідуть пішки...

Приглядаємось до місцевих жителів, русинів, що їх у Болахові коло 2000. Он поважно йдуть два старці, один у темно-зеленій капоті, довгій аж до кісток, другий у гребіннім жупані, підперезаний поясом, шитим золотом, з тростиною у руці, обидва в сивих смушкових шапках (хоч надворі — середина літа), щось говорять між собою. Глянь на дівчат у зелених або синіх спідницях і кабатиках, що сягають тільки до колін, з віночками у голові і квіткою у волоссі. Дівчата дріботять у жовтих або червоних чобітках, а за ними буйна молодь у сірих та бронзових чемерках, підперезаних шовковими поясами, у чорних капелюхах і чоботах з блискучими халявами»*.

(Липень 1839 року)

Герб міста Болахів початку XVII ст.

* Головацький Я. Подорож по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля у Л. Подорожі в Українські Карпати. Львів, 1993. С. 36–38

«Покажіт мені Болéхів. От, ви маєте стáтус міста магдебúрзского»

Австриякі прийшли, і вни зняли з Болéхова магдебúрзке прáво. Я вам скáжу. Прихóдит австрійській такій чинóвник до Болéхова в 1772 році і дівитьсьі, кáже: «Покажіт мені Болéхів. От, ви маєте стáтус міста магдебúрзского». А то був дúже висóкій стáтус. А йму показáли Болéхів: от костьóл — відси починаєсі, а тут синагóга — кінчáєсі. Отó є Болéхів. «Ну, а то шо довкóла?» — «А то не Болéхів, то сéла: Рýській Болéхів, Волóске Селó, Дóвжкa, Гірка». А ті австриякі кáжут: «То вже всьо з'єднáлосі, практичнo. Ви шо, повар'ювáли, чи шо? Кілько у вас насéлення у тóму місті? (ну, скілько там моглó жити, ну три й пів тисічі). І то ви кáжете, шо то є місто?» Всьо, зробіли кірдік — і на тім сі скіньчíло. Тоді ліквідувáли гміни оті малéнькі, тóбто сільські рáди, так

Ринкова площа, 1915 р.

звані: Волоске Селó, Дóвжка і Рóській Болéхів. Тоді вже Болéхів мав насéлення приблизно дéв'ять тiсяч, коли то всьо з'еднали. А тепér дивiтсьi, чому так зробили в 1612 рóцi? А дóже прóсто. Тому, шо Болéхів завждi планувавсi як опóрний пункт для мiсцевої шляхти, опóрний пункт.

*Рисунок укрiплень Болехова, 1607 р. **

Значит, приiхали сюдá чотирьох воякiв, шляхтичiв, i пан Гедзiнськiй Микóла, був дóже розумним чоловiком. I вiн шо зробив? Имú сказáли побудувáти фортéцю. У випадок небезпéки Болéхів завждi був óсторонь такéх традицiйних шляхiв рúху татарiв, козакiв. Сюдá, до Болéхова, нiхтó не захóдив, бо бóла корóтша дорóга на Львiв. I вни вiрiшили. Де ховáтисi шляхти, трéба десь ховáтисi. Станiслáв загрожений, Львiв загрожений, Березáни загроженi, Тернопiль i тóму подiбне. Подiлля взагалi

бóло загрожене, хоч там бóла величéзна кiлькiсть фортéць. Ви знáєте, шо у нас на Зáхiднiй Украiнi бóло двiста п'ятдесят фортéць, з якiх зáраз рeстaвровáно не бiльше десáтка. Нe — в Болéхiв. Болéхiв пiд гóрами, розбiйникiв дóже там не прихóдет богáто, давáйте ми тут. I вни поставили голáндського тiпу фортéцю, якраз ззáди нáшої гаскaнтóри. Хто знáє трóшка Болéхiв, мiж гаскaнтóрою i кóлiєю нiнiшньою. Кóлiї ше не бóло. А там бóла землянá фортéця, такá на зразóк, як у Зóлочевi. Там лишiлосi ше кусóчок насипу.

Пiсля 1830 рóку австрийцáка адмiнiстрáция провéла капiтáльну чiстку мiст Зáхiднiй Украiни. Пéрше — вони зликвiдувáли прóсто фiзично всi старi монастирi, старi церквi, старi костели, старi, нiкóму не потрібнi фортéцi. I нáшу фортéцю, є óпис, не памiтáю iкóго рóку, не бóду брехáти, десь в трицáти рокé, óпис тóго, шо бóло там. Єкi бóли дерев'янi спорóди, екi двéри, замкé, колóдки, товщина стiнi. Ну, звичáйно, такого голáндського тiпу фортéця, посередiнi адмiнiстративнi будiвлi, стояли чотирьох площáдки такi на кутáх, але, практично, нiчого цьóго в iсторiї немá, бо нiхтó не воювáв, не хтiв дóже сюдá йти. Ви рахуйте, шо в Болéховi був монастир на Волóському Селi, одiн був на Дóвжци, i Гóшiвськiй. Значит, всiх монахiв загнáли в Гóшiв, а тi монастирi поруйнувáли.

* *Исторiя украинськóй культури. Том 2. Киiв, 2003. с. 161*